

ביחד זה לגמרי לא לבד

קהילות צעירים כאלטרנטיבה של סולידריות חברתית

לא בכדי זכו קהילות הצעירים לעניין הולך וגובר בשנים האחרונות, הן בקרב ממסדים ציבוריים והן בקרב קרנות פרטיות וציבוריות. התופעה מייצגת אלטרנטיבה ייחודית, כמעט חתרנית, לנטייה הגוברת שלנו להתכנס בעולמנו הפרטי. קהילות הצעירים עשויות להיות הבטחה

למציאות ישראלית טובה יותר

במכללת אורנים, מכללה לחינוך והכשרת מורים מהגדולות בישראל. האגף הוקם כדי לזוּם, לקדם וללוות קבוצות צעירים ולסייע להן לבסס את עצמן כקהילות חיים - מתוך הכרה כי רצון טוב, ברק בעיניים ואמונה גדולה בדרך הנם נדבך הכרחי אך לא מספיק כדי להפוך תופעה זו מנס פלאי למגמה מבוססת בחברה הישראלית. צוות האגף פועל בעיקר במגזר הכללי היהודי, ולכן נפקדות מהדברים שלהלן שתי אוכלוסיות לפחות: הגרעינים התורניים מצד אחד, ותנועות הבוגרים של

להרגשה כי יש כאן פוטנציאל - אלטרנטיבה ייחודית, כמעט חתרנית, לנטייה הגוברת של רבים וטובים מאיתנו להתכנס בעולמנו הפרטי, מתוך ייאוש, אי-הסכמה או ויתור על הזירה הציבורית והחברתית. מוצעת לנו כאן אפשרות למימוש עצמי הטומנת בחובה גם פעולה לשינוי חברתי. במילים אחרות, התחושה היא כי קהילות הצעירים עשויות להיות הבטחה למציאות ישראלית טובה יותר.

מתוך התחושות האלו הוקם אגף הצעירים

שרה שדמי-וורטמן

זה כעשור אנו עדים לתופעה חדשה, מעניינת ומבטיחה: קבוצות של צעירים מהמגזר הכללי בחברה הישראלית, רובם בוגרי שנת שירות ומכינות קדם-צבאיות, מתארגנים לאחר הצבא, לקראת תחילת הלימודים האקדמיים, ומבקשים ליצור לעצמם מסגרת קבוצתית-קהילתית משמעותית שתאפשר להם לממש את רצונם לתרום לסביבתם, בעיקר בתחומי התרבות, החינוך וסביבה.

התופעה מתייחסת לצעירים בני 25-40 בקבוצות של עשרה-שלושים חברים וחברות. היקפיה שנויים במחלוקת, הנובעת מהשוני בהגדרות, אך המספרים נעים בין שישים למאה קבוצות של צעירים, המתגוררים ברובם בפריפריות חברתיות או גאוגרפיות ומנהלים אורח חיים משותף, ברמה כזו או אחרת. קבוצות רבות פועלות ליצירת מסגרות חיים משותפות, כמו מפגשים קבועים, מערכות של עזרה הדדית, ציון החגים במשותף ומגורים באותו מקום גאוגרפי. כמה מן הקבוצות חיות בשיתוף כלכלי כזה או אחר, וכמה מהן אף מממשות משימה משותפת בשכונה, בעיר או ביישוב שבהם הן פועלות.

לא בכדי זכתה התופעה לעניין הולך וגובר בשנים האחרונות, הן בקרב ממסדים ציבוריים כמו משרדי הממשלה, הסוכנות היהודית והג'וינט, והן בקרב קרנות פרטיות וציבוריות. נדמה לי כי המשיכה הבלתי מוסברת שלנו, המבוגרים, לפענח את התופעה ולהבין את מקורותיה קשורה

שרה שדמי-וורטמן היא מנהלת אגף צעירים וראש תחום קהילה במרכז "שדמות" לפיתוח מנהיגות בקהילה במכללה האקדמית לחינוך אורנים

ציור: יחיאל ציפורי

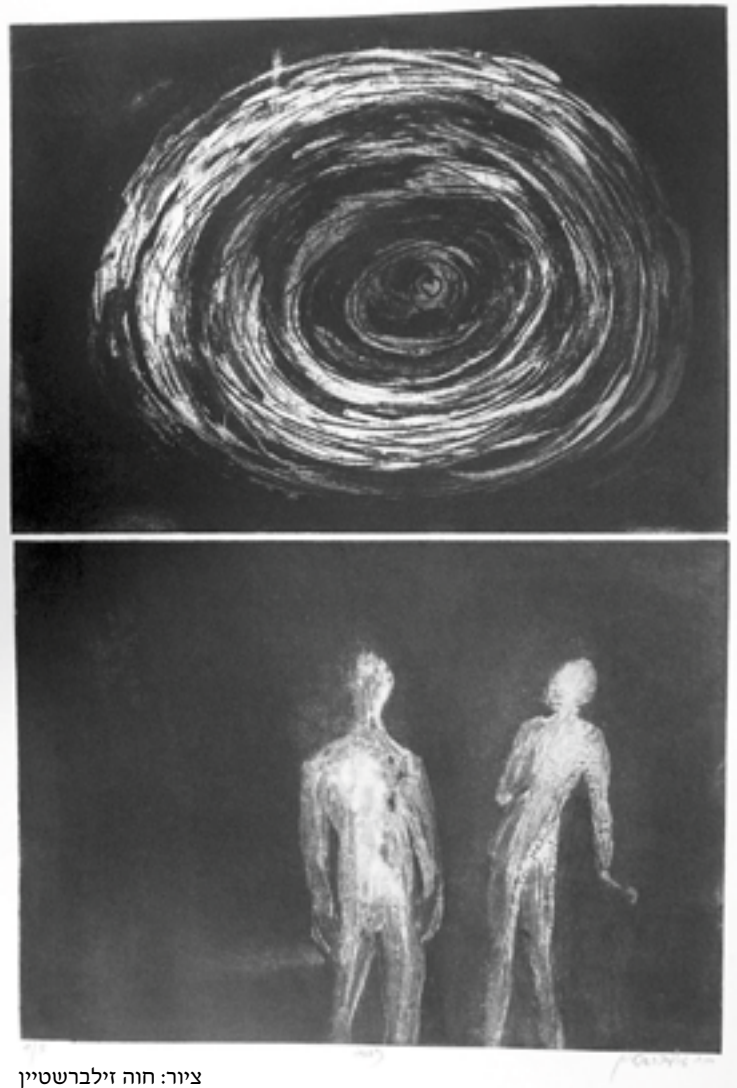
תנועות הנוער השונות מצד אחר. פעולתן של שתי הקבוצות האלו מרכזית בחשיבותה, ועצם קיומן חשוב בהקשר של התופעה המתוארת, בהיותן מקורות השראה, זיקה והשוואה לקהילות הצעירים.

להתמודד, להמשיך עם האתגרים שפגשו בשנת השירות, והפעם כבוגרים עצמאיים. הם מחליטים לעשות מעשה ולהתגייס למשימה - במשך שנה אחת. הם מזהים שכונה מהקשות יותר באזורם, ובוחרים

החינוכיות והחברתיות - אין להם מקום אחר, והמקלט הופך לבית עבורם. בתחילה מגיעים עשרים בני נוער, לאחר מכן - חמישים, ולבסוף - מאה נערים ונערות. הפעילות במקלט מתרחבת לסיוע בלימודים, חונכות אישית ויצירת קשר עם ההורים וגורמי הרווחה ברשות. שלושת הצעירים נשארים לגור בשכונה הרבה מעבר לשנה שתכננו, ומצטרפים אליהם בני גרעין וחברים נוספים מהלימודים. המקלט גדל לעוד מקלט. הם מקבלים סיוע ראשון מהעירייה, מקימים עמותה בשכונה, מגייסים כסף, ובונים מגוון של מסגרות פעולה פנימיות וחיצוניות.

• שישה חברים, כולם בוגרי אחת המכניות הקדם-צבאיות, מסיימים את השירות הצבאי. הם ניצבים רגע אחרי השחרור ושואלים את עצמם - לאן? מה תפקידנו? האם שנת המכינה הייתה הרפתקה חולפת, דרך לסמן התנדבות בקורות החיים ובסיפור האישי שלי כאזרח טוב, או שמא בשנה היא התודענו לאלטרנטיבה לחיים בוגרים בעלי ערך ותרומה? הם מחליטים להתארגן כקבוצה ולהציע לחבריהם מהצבא ומהמכינה מסגרת קבוצתית לחיים משותפים באחת הערים הפריפריאליות. הם בוחרים יישוב עירוני לא גדול שחסרים בו צעירים; מקום שמבקש להתפתח מבחינה חינוכית וחברתית. התחושה שלהם היא כי המקום זקוק לאנשים כמותם ושתהיה להם אפשרות להשתלב בו ולקחת חלק בהתפתחותו. הם בוחרים לגור באחת השכונות הוותיקות הפחות מפותחות, שוכרים כמה דירות הקרובות זו לזו, פונים לרשות המקומית ומבקשים לדעת על המקומות שזקוקים לצעירים מתנדבים. הם מופנים למערכת החינוך ומשתלבים בתיכון המקומי כקבוצה בפרויקט שהם לוקחים על עצמם בתוך בית הספר: בניית מרכז למידה לנוער מתקשה בבית הספר. העובדה שהם רואים את עצמם נשארים במקום לאורך שנים מעניקה להם יתרון, הן במנהיגות העירונית בעיר, הן במסגרת החינוכית. הם מקבלים תפקידי מפתח ברשות העירונית ומקימים עמותה הפועלת בשיתוף פעולה עם הרשות ועם גורמים ממסדיים. תוך כדי העבודה הם גם יוצרים פונקציות ותפקידים חדשים, כמו רכז התנדבות נוער ומרכז צעירים בעיר.

• קבוצה של סטודנטים שלומדים חינוך באחת המכללות מבקשים לממש יחד את הרצון שלהם לקידום מערכת החינוך באחת מערי הפריפריה בצפון הארץ. הם עוזבים

ציר: חוה זילברשטיין

ייחודיותן של קהילות הצעירים מבוססת על שני מאפיינים: מצד אחד, קבוצות חברים שנפגשים כדי למחש את הקשרים הטובים ביניהם, ומצד אחר, התאגדויות שהוקמו כדי לחתור להשגתה של מטרה חברתית משותפת

קהילת חיים

לגור בה. בחסות אחד המוסדות השכונתיים הם מקבלים מקלט נטוש ומתחילים לאסוף בני נוער מהרחוב ולהזמיןם ללמוד מוזיקה במקלט. עם הזמן הם מגלים שרוב בני הנוער שמגיעים לחוג חיים בשולי המערכת

• שלושה מוזיקאים צעירים סיימו את המסלול הצבאי בגרעין נח"ל של אחת מתנועות הנוער. רוב החבר'ה מהגרעין נסעו לטייל בעולם, אך השלושה מרגישים צורך

את המעונות, מוותרים על הקרבה למכללה ועוברים יחד לגור בעיר, הנעדרת כל צעירים ומאופיינת בהגירה שלילית מתוכה. הם מתמקמים באחת השכונות בעיר, בונים פרויקט חברתי חינוכי, ומשתלבים באחד מבתי הספר. כולם פועלים באותה שכבה כדי ליצור בה מסה קריטית של קבוצה משפיעה, ואכן מקבלים משרות עירוניות בתחום הנוער ובעבודה עם צעירים בסיכון.

• כמה משפחות צעירות בני אחת הערים בפריפריה המאופיינת בעזיבת צעירים, מחליטות לחזור יחד לעיר שבה גדלו ולהקים בה קבוצת משפחות צעירות. חברי הקבוצה שואפים להשתלב במערכת העירונית הציבורית על תחומיה השונים ולשמש המנהיגות הבאה של המקום.

מה משותף לסיפורים הללו? מה הם מלמדים על התופעה, על המוטיבציה להיות חלק ממנה, ובעיקר על הכוחות למסדה ולבססה? ייחודיותן של קהילות הצעירים כתופעה חברתית מבוססת על שני מאפיינים: מצד אחד, קבוצות חברים שנפגשים כדי לממש את הקשרים הטובים ביניהם כמטרת קיומם, ומצד אחר, התאגדויות שהוקמו כדי לחתור להשגתה של מטרה חברתית משותפת. התאגדויות מהסוג האחרון, שמטרתן לקדם ולהציב בסדר היום הציבורי סוגיה חשובה שיש לטפל בה, קיימות למאות ולא לפים בחברה הישראלית - אך בלא מרכיב קהילתי בולט.

אם כן, מה חברי קהילות הצעירים מבקשים להקים? קבוצת חברים לתקופת הלימודים, שהיחסים בין חבריה היא מרכז פעולתם, או שיש פה ניסיון לאגד יחד אנשים בעלי עניין משימתי משותף לקידום נושא חינוכי בשכונה או ביישוב? בעידן של ניכור הולך וגובר, בימים שבהם המסגרות המסורתיות המאגדות פרטים הולכות ונפרמות, נדמה שהאתגר הגדול של קהילת הצעירים הוא הקמתה של קהילת חיים, שיכולה להציע לחבריה אורח חיים אחר.

קבוצה וקהילה - יחסים ראשוניים מול יחסים משניים

אחת ההבחנות החשובות להבנת התופעה והדרכים לחזקה היא ההבחנה בין קבוצה לקהילה: קבוצה מתייחסת למקבץ של יחידים בעלי ממד משותף (מטרה, מוצא, אידאולוגיה וכדומה), המקיימים ביניהם יחסים; קיימת

ביניהם הסכמה על חלוקת התפקידים ועל דרכי פעולתה. הסוציולוג הגרמני פרידננד טוניס הבחין בין שני סוגי קבוצות: הקבוצה המשנית והקבוצה הראשונית. קבוצות משניות נוצרו כדי להשיג מטרה מוגדרת; היחסים בין חברי הקבוצה הם ספציפיים ואמצעיים, ונועדו להגשמת המטרה שלשמה התקבצו יחדיו. היחסים במסגרת זו הם בעלי אוריינטציה אינדיבידואלית ולא קבוצתית. לעומת זאת, קבוצות ראשוניות מאופיינות ביחסים אישיים מסוג שונה: רוב החברים מכירים זה את זה ומקיימים יחסים קרובים, פנים אל פנים; הקשרים בין היחידים מתמשכים ומבוססים על יחס פולי ומקיף בין חברי הקבוצה, ובמהלך הזמן מתפתחת בין החברים מחויבות הדדית ורמה גבוהה של סולידריות. זוהי מסגרת המאפשרת ליחידים לפתח יחסים אינטימיים, מחויבות ונאמנות, במבנה חברתי יציב המצומצם בהיקפו.

סוד קסמה של קהילת הצעירים הוא השילוב בין המשימתיות של הקבוצה המשנית ובין

בראשוניות של קרבה ובהיכרות רחבה יותר, מקיפה ודיפוזיט. אלו הם יחסים ראשוניים, בניגוד ליחסים המאפיינים קבוצות המאוחדות סביב השגת מטרה ספציפית, שבהן הקשרים בין הפרטים מוגבלים לממד אחד, בכפוף לתחום הפעולה המשותף בלבד. לדוגמה, חברות בקבוצת ספורט מסוימת מחייבת התקשרות סביב התפקיד הספציפי של כל אחד מהחברים, בלא תלות בהיותם בעלי סטטוס אחר, כמו הורים לילדים או בעלי מקצוע. בקהילה, בניגוד לקבוצות משימה ייחודיות, יש ציפייה כי הקהילה תתייחס לכל מאפייניו ויכולותיו של היחיד. יחסים חברתיים פורמאליים ואינטימיים: קהילה נעה על הציר שבין הרשות השלטונית המקומית ובין המשפחה, ובכך ייחודיותה. מצד אחד, כמו במשפחה ובקבוצת חברים אישית, היחס ליחיד הוא כולי ורב-ממדי, ומתייחס לכלל מרכיביו של היחיד; מצד אחר, הקהילה אינה אינטימית ומחייבת כמו משפחה או קבוצת חברים קרובה. מערכות

ריבוי תחומי החיים המשותפים לחברי הקהילה משפיע על חמדי ההיכרות ביניהם. כך מאפשרת הקהילה היווצרות של קשרים המאופיינים בראשוניות של קרבה ובהיכרות מקיפה ודיפוזיט

היחסים מוגדרות ומנוהלות דרך מנגנונים פורמאליים, המכוונים הן להסדרת היחסים, הן להסדרת תחומי החיים שבהם מתקיים שיתוף. לדוגמה, כשבן משפחה מתאשפז בבית חולים, אנו לא "מתנדבים" ללכת לסייע בידי - זהו חלק מתפיסה של מחויבות אפרורית. לעומת זאת, כשחבר קהילה מתאשפז, הקהילה מתגייסת במנגנונים פורמאליים או בלתי פורמאליים ונרתמת לעזרתו, בלי קשר לרמת הקרבה האישית עם חבר זה או אחר, או, להבדיל, למיקומו החברתי.

מגע פנים אל פנים: הקרבה הגאוגרפית שבאורח החיים הקהילתי מאפשרת ליצור הזדמנויות של מגע פנים אל פנים, מפגש ממשי שלא דרך אמצעים טכנולוגיים כמו המחשב או הטלפון. להזדמנויות של מפגש פנים אל פנים יש משמעות וחשיבות מרכזית ביצירת קהילתיות; מלבד מרכיב השיחה הישירה, שמאפשר מגע פנים אל פנים, המפגש נותן

היחסים האינטימיים המאפיינים את הקבוצה הראשונית. הזיקות המורכבות האלו באות לידי ביטוי בקהילות באופנים הבאים:

רוחב תחומי החיים: חברי הקהילה מעצבים וחולקים יחדיו נוהלי חיים, דפוסי התנהגות, מנגנונים ומסגרות פעולה הנוגעים למגוון תחומי חייהם. במובן זה הקהילה הנה ייחודית ושונה מקבוצות משניות אחרות שמתקבצות סביב השגת מטרה מכוונת המוגדרת בדרך כלל בתחום חיים אחד: קבוצות אינטרס, קבוצות של בעלי תחביבים למיניהן, קבוצות טיפוליות וכו'.

תפיסה רב-ממדית של היחיד: ריבוי תחומי החיים המשותפים שאותם חולקים חברי הקהילה משפיע על ממדי ההיכרות ביניהם. חברי הקהילה מכירים זה את זה בנסיבות חיים ובתחומי פעולה שונים המאפשרים ריבוי זיקות ואפשרויות מגע. בכך מאפשרת הקהילה היווצרות של קשרים המאופיינים

אברהם חלפי

*

לו

וּכְמוֹ תְּכֵי יָרֵק

שְׂמַחָה לִי אֶבְקַשׁ בְּכֹל־שָׁל־עֲצָמֵי -

בְּשָׁחֹר מִדְּבַר אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ בָּאתִי,

וּבְלִבְךָ הִצִּיחַ לִשְׁם אֲנִי הוֹלֵךְ.

קִרְעֵי בְּגְדֵי חַגִּי

יְהִי אִזְ כְּזָהָב,

וְכֹל קִבְצֵן בְּרָחוּב אוֹתִי יֵאָהֵב.

וְהַחֵיטָט הַהוּא תוֹפֵר הַנְּגִנָּיִם

מֵעֵצָב מִשְׂמַח לֵב אֲנוֹשׁ,

גַּם הוּא אִזִּי יִרְצֶה בְּגְדֵי לְלִבָּשׁ.

המשותפת היא תנאי לקיומם של הקשרים האישיים, ולהפך. נתון זה בא לידי ביטוי בכמה שאיפות ומטרות הקיימות בקהילות הצעירים: יצירת מסגרות וולונטריות המבוססות על קבוצות עניין ומעורבות בשכונה או ביישוב שבו הן פועלות; בניית מנגנוני חיים פנימיים המבטאים סולידריות, אחריות וערבות הדדית ברמות שונות; יצירת הזדמנות לשיח משותף, והתנסות חיובית בהפעלת יוזמה משותפת ובקידומה; כינון תחושת יחד והסכמה על הדרך המשותפת.

תחומי פעולתה של קהילת הצעירים מבוססים על שלושה ממדים המעוגנים במסגרות חיים. ניתן לעמוד על שלושת הממדים הללו באמצעות דברי המשנה

קבוצות משניות נוצרו כדי להשיג מטרה מוגדרת; היחסים בין חברי הקבוצה הם ספציפיים ואמצעיים, ונועדו להגשמת המטרה שלשמה התקבצו יחדיו. לעומתן, קבוצות ראשוניות מאופיינות ביחסים קרובים, פנים אל פנים

במסכת אבות (פרק א', משנה ב'): "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים": תורה - פיתוח חזון משותף מתוך לימוד וביורור ערכי ומשימתי המתבטאים בקהילה ביצירת מסגרות זמן קבועות של שיחת קהילה, סמינרים משותפים וביורור מתמיד של הערכים המשותפים; עבודה - יצירת נורמות ומנגנונים משותפים המבטאים את היחד הערכי, יצירת מסגרות זמן קבועות לעיצוב אורחות החיים המשותפים (למשל, המגורים המשותפים והטקסים), ופיתוח מערכות של תמיכה הדדית; גמילות חסדים - פיתוח משימה משותפת, קביעת מסגרות הפעולה, בעלי התפקידים ומסגרות הזמן למימוש המשימה, ועיצוב הדרכים למימוש האחריות של הקהילה כלפי המשימה.

הבנת ייחודיותה של קהילת הצעירים והכרה במסד הביקורתי והמעמיק שטמון בה, יאפשרו לבסס את התופעה ובעיקר לשמש כר צמיחה ותמיכה ליוזמות אלה, שנובעות מרצון טוב, אור בעיניים ותמימות חתרנית, ותורמות ליצירת חברה ישראלית טובה יותר עבור כולנו.

מקום לביטוי באמצעות אלמנטים בלתי מילוליים, כמו שפת גוף, קשר עין, ג'סטות ונייע ראש, וכן מאפשר את התגובה הפיזית של האחר כלפינו. למרכיבים אלו חשיבות והשפעה על אופי הקשרים המתפתחים בין היחידים בקהילה.

תורה, עבודה, גמילות חסדים

הבהרת המושגים ממחישה את האתגר הגדול שקהילות הצעירים מתמודדות עמו - בקבוצות אלו המשימה החברתית והקשרים האישיים הם בו-בזמן מטרה ואמצעי. באותה קהילה יכולות להתקיים במקביל תפיסות שונות לגבי איזו משתי מטרות אלו הנה המטרה המרכזית. כך מתאר אחד מחברי קהילה שכזו: "היחסים

בינינו הם הבשורה שלנו. אנחנו לא חיים בניכור, בהתעלמות, בחוסר קשר, כמו רבים מסביבנו. אנחנו רוצים להיות ביחד ולתת לכל אחד מאיתנו את ההרגשה שהוא לא לבד בעולם, שבעיותיו הן לא רק ענייני האישי, שאכפת לנו אחד מהשני". נקודת ראייה זו תופסת את בחירתה של המשימה כמרכיב בבניית היחד, כאמצעי לעיצוב מערכות היחסים הערכיות הקרובות שחברי הקהילה מבקשים ליצור לעצמם.

קול אחר, שמשמיעה חברה בקהילה אחרת, מתייחס דווקא לחשיבותה של המשימה: "אנחנו פה לא בשביל שיהיה לנו נעים. חברים יש לי בכל מקום. מה שמיוחד בשבילי בקהילה שבה אני חיה הוא העובדה שאנחנו מדברים ועוסקים במה שקורה מסביבנו. חשוב לנו לפעול יחד בשכונה שבה אנו חיים, פעולה שלבד לא היינו יכולים לעשות. חשוב לנו ליצור משהו שהוא שלנו, שהוא פרי העבודה המשותפת שלנו והוא בעל חשיבות מכרעת לשכונה שבה אנו חיים".

ייחודיותה של קהילת החיים עבור משתתפיה מונחת אפוא בעובדה כי המשימה